

**ULUSLARARASI BEŞERİ VE SOSYAL
BİLİMLER İNCELEME DERGİSİ (UBSBİD)
INTERNATIONAL HUMANITIES AND SOCIAL
SCIENCE REVIEW (IHSSR)**

Volume: 7 Issue: 1 Year: 2023

**TURİZM VE ÇOCUK İLİŞKİSİ: TURİZM İLE ÇOCUĞU İLİŞKİLENDİREN ÇALIŞMALARA
YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR DEĞERLENDİRME**

Gizem ŞAHİN*, Orhan AKOVA**

MAKALE BİLGİSİ

ÖZ

Makale Tarihi:
Başvuru:11.01.2023
Revizyon :16.01.2023
Kabul : 17.01.2023
Orcid Numarası :
0000-0002-6184-8350
0000-0001-7740-2938

Anahtar Kelimeler:
Bibliyometrik Analiz,
Turizm ve Çocuk,
VOSviewer

Amaç: Makalenin amacı, bibliyometrik analiz yaklaşımını kullanarak "turizm ve çocuk" konularında yapılmış olan çalışmalarını VOSviewer veritabanı temelinde değerlendirerek bu alanda çalışmalar yapmak isteyen araştırmacılar için yol gösterici güncel veriler sunmaktır.

Tasarım/Yöntem: İlgili çalışmalara erişim için Web of Science (WoS) veri tabanı kullanılmış ve literatürü analiz edebilmek amacıyla VOSviewer yazılımından faydalanılmıştır. Literatürde öncü eğilimleri bulmak için 1975-Aralık 2022 dönemi boyunca WoS veri tabanının yardımıyla 125 çalışma bulunmuştur. İncelenen çalışmalar temelinde turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayımlar ve atıf sayıları, Web of Science kategorileri, en çok atıf alan yayınların analizi, en çok kullanılan anahtar kelimeler, en çok katkıda bulunan ülkeler, en çok katkı sağlayan kuruluşlar, en üretken yazarlar ve yayınların en çok bulunduğu kaynaklar ele alınmıştır.

Sonuçlar: Alanda yapılan ilk yayına 1992 yılında rastlanılmıştır. 2000'li yıllarda yayımlar bağlamında değişken süreçler yaşanmıştır ve esas artışlar 2020 yılı sonrasında gözlemlenmiştir. Alanda yapılan atıfların da 2018 yılı itibarıyla de ciddi bir artışa sahip olduğu görülmektedir. Çalışmaların %40.80'lik bölümü Hospitality Leisure Sport Tourism kategorisinde görülmektedir. En yüksek atıf alan çalışma, Richter ve Norman (2010) tarafından yapılan "AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care" dir. En çok kullanılan anahtar kelimeler, "tourism" "children" ve "child sex tourism"dir. En çok katkıda bulunan ülke, Avustralya; en çok katkı sağlayan kuruluş ise Southern Cross University'dir. Alanda en üretken yazar, Antonia Canosa, en verimli kaynak ise Tourism Recreation Research'dir.

Özgün Değer: Yapılan çalışma, Wos veritabanını kullanarak "turizm ve çocuk" başlığı altında en güncel bilgileri vererek araştırmacılar için yol haritası oluşturmaktadır. Yabancı literatürde yapılmış olan benzer yönetime sahip çalışma, 2016 yılında yayınlanmış olup belirli kaynakları ele alarak sistematik literatür taraması yapmıştır. Yapılan çalışmada ise 2018 yılı sonrasında ilgili alanda yapılan yayınlarda önemli artışlar gözlemlenmiş ve 1975-2022 yılları arasındaki tüm bibliyometrik veriler 125 adet kaynak ile değerlendirilmiştir.

**THE RELATIONSHIP BETWEEN TOURISM AND CHILDREN: A BIBLIOMETRIC
EVALUATION OF STUDIES RELATED TO TOURISM AND CHILDREN**

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:
Received: 11.01.2023
Revised : 16.01.2023
Accepted : 17.01.2023
Orcid Number:
0000-0002-6184-8350
0000-0001-7740-2938

Keywords:
Bibliometric Analysis, Tourism
and Children, VOSviewer

Purpose: The aim of the article is to evaluate the studies on "tourism and children" on the basis of the VOSviewer database, using the bibliometric analysis approach, and to provide up-to-date data guidance for researchers who would like to reserach in this field.

Design/Method: Web of Science (WoS) database was used to access related studies and VOSviewer software was used to analyze the literature. To find leading trends in the literature, 125 studies were found with the help of the WoS database over the period 1975-December 2022. Based on the studies examined, publications and citations in the field of tourism and children, Web of Science categories, analysis of the most cited publications, the most used keywords, the most contributing countries, the most contributing organizations, the most productive authors, and the most productive authors of the publications. Many sources are discussed.

Results: The first publication in the field was found in 1992. In the 2000s, variable processes were experienced in the context of publications, and the main increases were observed after 2020. It is seen that the citations made in the field also have a serious increase as of 2018. 40.80% of the studies are seen in the category of Hospitality Leisure Sport Tourism. The most cited work is "AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care" by Richter and Norman (2010). The most used keywords are "tourism" "children" and "child sex tourism". The largest contributor is Australia; The largest contributor is Southern Cross University. The most prolific author in the field is Antonia Canosa, and the most productive resource is Tourism Recreation Research.

Original Value: The study creates a roadmap for researchers by providing the most up-to-date information under the heading of "tourism and children" using the Wos database. The study, which has a similar method in foreign literature, was published in 2016 and made a systematic literature review by considering certain

* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ABD, Doktora Öğr. gizem.sahin@yeniuyuzil.edu.tr

** Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, oakova@istanbul.edu.tr

Research Article/ Araştırma Makalesi

Cite As/ Alıntı: ŞAHİN G, AKOVA O. (2023), " Turizm Ve Çocuk İlişkisi: Turizm İle Çocuğu İlişkilendiren Çalışmalara Yönelik Bibliyometrik Bir Değerlendirme", Uluslararası Beşeri Ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi , 7 (1), <https://doi.org/10.55243/ihsr.1232665>.

Giriş

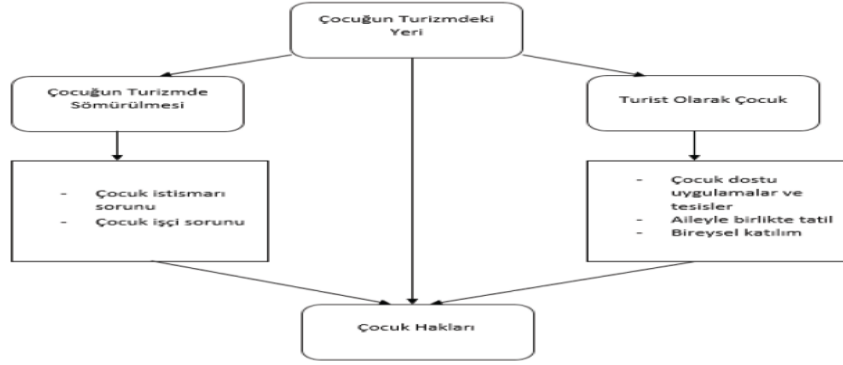
Turizm, her yaşta bireyi etkileyebilen, davranışlar üzerinde olumlu veya olumsuz etkilere sahip olan bir olgudur. İnsanların belirli süreler ile buldukları yerden ayrılarak farklı destinasyonlara gerçekleştirdikleri seyahatler, yaşadıkları deneyimlere göre şekillenebilmektedir. Özellikle yaşadıkları deneyimler çerçevesinde etkilenen gruplardan biri de çocuklardır. Küçük yaşlarda yaptıkları seyahatler zihinlerinde farklı şekillerde yer edinerek, turizme karşı farklı algılar geliştirmelerini sağlayabilmektedir. Turizm literatüründe genel olarak alana dair olgular, yetişkin bireylerin temelinde ele alınarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda çeşitli sonuçlar ortaya konmaktadır. Seyahat ve turizm konusunda sadece yetişkinler üzerine yoğunlaşan araştırmalar, çocukları da ilgilendiren bu alanda onların temsiliyetini azaltmaktadır (Kotíková & Schwartzhoffová, 2016: 190). Çocuklar buldukları konuma rağmen, çocuklar turizme yönelik araştırmalarda yeterli düzeyde yer bulamamaktadırlar. Aile turizmi temelinde yapılan değerlendirmelerde yer alan çocuklar, hem kendilerinin tatil alanlarını hem de kendi ailelerinin tercihlerini etkileyecek “çocuk dostu” konseptlerin konusu haline gelmiştir (Emir ve Pekyaman, 2010; Tabak & Tamer, 2022; Miral-Çavdırılı & Adan-Gök, 2022). Çocukların alanlarını onların lehine çevirecek olan “çocuk dostu” konseptlerle birlikte çocuklara seyahatlerini kolaylaştıracak imkânlar tanınsa da onların perspektiflerini değerlendiren çalışmaların yeterli olmayışı onların bu süreçteki etkilerini belirleme noktasında yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte, çocuklar sadece turizmin talep tarafında yer almamaktadır. Yapılan çalışmalarda çocuk işçiliği kavramları da ön plana çıkmaktadır. “Çocuk işçiliği ve çocuk seks işçiliği” kavramları ile çocukların yaşadıkları sömürler ve haklarının ihlal edilmeleri konuları da ele alınmaktadır.

Turizm alanı ile ilişkili olarak çeşitli konularda bibliyometrik çalışmalar yapılmıştır. Çeşitli alanlarda yapılmış olan çalışmaların bütüncül olarak değerlendirilebilmesi için literatürün sistematik olarak taranması araştırmacılar için kaynak oluşturmakta ve onlara araştırma konusu bağlamında fikirler verebilmektedir. Nitel ve nicel yöntemler temelinde ele alınan taramalarda bibliyometrik analiz de dikkat çekici bir metot olarak görünmektedir (Seyran, 2021). Turizm alanında da çeşitli konularda yol gösterici olması bağlamında bibliyometrik analiz kullanılmıştır. Turizm alanı ve araştırmaları (Hall, 2011; Koseoglu, Rahimi, Okumus, & Liu, 2016) sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir turizm (Ninerola, Sanchez-Rebull, & Hernandez-Lara, 2019; Della Corte, Del Gaudio, Sepe, & Sciarelli, 2019), akıllı turizm (Johnson & Samakovlis, 2019), macera turizmi (Cheng, Edwards, Darcy, & Redfern, 2018), erişilebilir turizm (Qiao, Ding, Zhang, & Yan, 2022), COVID-19 ve turizm (Utkarsh & Sigala, 2021) ve kültür turizmi (Kumar, Sureka, & Vashishtha, 2020) gibi çeşitli konularda bibliyometrik çalışmalara rastlanabilmektedir. Bununla birlikte, turizm ve çocuk temelinde bibliyometrik analiz ve literatür taraması yapılan çalışmalar da bulunmaktadır (Feng ve Li 2016; Çilesiz & Durmuş-Aydın, 2022). Çilesiz ve Durmuş-Aydın (2022) YÖK akademik sisteminde yer alan makaleleri taramıştır. Feng ve Li (2016) ise 48 makale üzerinden literatür taraması yapmıştır. Bu çalışmada ise, WoS veritabanında bulunan 125 adet çalışmaya ulaşılarak güncel veriler sunulması hedeflenmiştir. Yapılan çalışmada, WoS veri tabanı temelli alan yazını ele alması ve güncel süreçleri değerlendirmesi nedeniyle önem taşımaktadır. Feng ve Li (2016) tarafından ele alınmış olan taramada 48 çalışma ele alınmıştır; fakat ilgili süreç sonrasında turizm ve çocuğa yönelik yayınlarda ve atıflarda dikkate değer artışlar görülmüştür. Bu nedenle, ilgili alana yönelik güncel bir bibliyometrik değerlendirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. İlgili çalışma, alanda çalışmalar yapacak araştırmacılar için güncel veriler sunarak, alandaki değişimler ortaya koyulabilecektir.

Kavramsal Çerçeve

Turizm ve çocuk teması literatürde çeşitli başlıklar altında ele alınmaktadır. Çocuklar hem turist olarak hem de turizmde sömürü unsuru olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bu ilişki, Yalçınkaya, İstanbullu-Dinçer ve Dinçer (2019)'in yaptıkları çocuğun turizmdeki yerini ifade eden Şekil 1’de ortaya koyulmuştur.

Şekil 1. Çocuğun Turizmdeki Yeri

Kaynak: Yalçınkaya, İstanbullu-Dinçer ve Dinçer, 2019: 1025

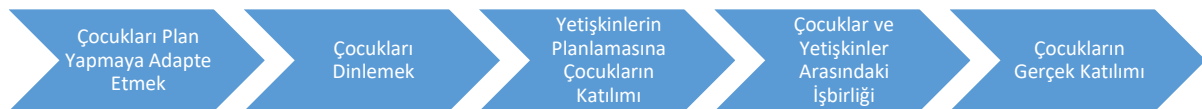
Turizmde çocukları ele alan araştırmalarda “gri alanlar” olarak ifade edilen (Kotíková & Schwartzhoffová, 2016: 190) çocuk işçiliği (Winkler, 2006; Magablih & Naamneh, 2010; Jiménez, Serrano-Barquín, Villarreal, & Martínez, 2022) veya çocuk seks işçiliği (George ve Panko, 2011; Hall, 2011; Buckingham, 2015) perspektifleri turizmde çocuğun sömürüldüğü alanlar olarak görülmektedir. Çocuklara yönelik cinsel sömürüyü tetikleyen pek çok unsur bulunmaktadır. En temelde değerlendirilen, yoksulluk olsa da ticari amaçlı sömürülerin tek gerekçesi olarak ifade edilememektedir. Tüketimcilik, kültür, ekonomik eşitsizlikler, sosyal ve politik istikrarsızlık, çevre, yolsuzluk, suçların bildirilmemesi, yasaların olmaması ve/veya yetersiz olması, kötü uygulama, ilgi eksikliği ve borç yükü gibi çok çeşitli sebepler ilgili sömürüye neden olabilmektedir (Bah, 2021). Ayrıca, çocuk işçiliği çocuklar üzerinde olumsuz etkilere sahiptir. Bu etkiler değerlendirildiğinde (Plüss, 1999);

- Çocuğu saatlerce tek bir iş yerine bağlamaktadır.
- Çocuğu tehlikeli ortamlara veya faaliyetlere maruz bırakmaktadır.
- Çocuğu ciddi fiziksel, sosyal ve psikolojik baskı altına sokmaktadır.
- Çocuğa çok fazla sorumluluk yüklemektedir.
- Çocuğa adil bir ücret ödememektedir.
- Çocuğun okula gitmesini veya ileri eğitim görmesini engellemektedir.
- Çocuğun kölelik veya cinsel sömürü gibi kötü olgular benlik saygısına zarar vermektedir.
- Çocuğun sosyal ve psikolojik gelişiminin önünde durmaktadır.

Çocukların turizm bağlamında bir sömürü unsuru haline gelmesi hem sosyal hem de ekonomik olarak çocuğun yaşamı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çocuklar yaşlarına göre büyük sorumlulukların altına girerek, emeklerinin sömürülmesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca, kölelik veya cinsel sömürü gibi karşılaşılan olumsuz durumlar da çocukların benlik saygısına zarar vererek ciddi psikolojik sonuçlar doğurabilecektir.

Turizm pazarlaması bağlamında da çocuklar önemli bir yere sahiptir. Çocuklar seyahatlere katılan, seyahatin şekline karar veren ve seyahatleri etkileyici bir konumda da bulunmaktadır (Cullingford, 1995; Blichfeldt B., Pedersen, Johansen, & Hansen, 2010; Blichfeldt, Pedersen, Johansen, & Hansen, 2011). Bu duruma rağmen, özellikle büyük bir tatil için yurtdışına seyahat söz konusu olduğunda, çocuklar bir bütün olarak turizm endüstrisinin hedef kitlesi değildirler. Genelde, ebeveynlerinin yaptığı seçimlere boyun eğdikleri ve ebeveynlerinin özel tatil türü veya yer seçimi üzerinde çok az ikincil etkiye sahip oldukları varsayılmaktadır (Cullingford, 1995).

Şekil 2. Çocukların Yetişkin Planlarına Katılımı

Kaynak: Horelli, 1998: 227

Çocukların yetişkin planlarına katılım düzeyleri Şekil 2’de gösterilmektedir. Arnstein (1969) tarafından yapılan “A Ladder of Citizen Participation” başlıklı makalede ele alınan ve Horelli (1998) tarafından daha sonra uyarlanan sekiz seviye bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; manipülasyon, terapi,

bilgilendirme, danışma, yerleştirme, ortaklık, delege güç ve vatandaş kontrolüdür (Arnstein, 1969: 217). Horelli (1998) çalışmasında, bu basamakları beş seviye olarak ele almış ve ilk seviyede çocukların plan sürecine adaptasyonuna yer vermiştir. İkinci ve üçüncü seviyede çocukların dinlenmesi, planlamalara katılım sağlamaları; dördüncü ve beşinci seviyede ise çocuklar ve yetişkinlerin planlama süreçlerinde işbirlikleri ve çocukların gerçek katılımları değerlendirilmektedir. Turizm, çocukların etkisinin en yüksek olduğu alanlardan biridir ve karar vericiler olarak çocukların ilgilerini daha derinlemesine araştırmak için ilginç bir uygulama alanını ifade etmektedir. Çocukların karar verme sürecindeki etkisinin daha yüksek olduğu alanlarda, çocukların başrolleri temelde ebeveynlerin onları kararlarına dâhil etme istekliliğine bağlıdır (Curtale, 2018). Aileler çocuklarını karar verme süreçlerine dâhil ederek onların fikirlerini ve gittiği bölgede yaşayabilecekleri tecrübeleri önemsediklerinde turizmde çocukların turist olarak temsiliyetleri de daha güçlü bir şekilde ortaya çıkacaktır. Ek olarak, çocukların aile kararlarındaki rollerinin, yaşlarının artmasıyla birlikte değiştiğine inanılmaktadır (Li, Wang, Xu, & Mao, 2017). Darley ve Lim (1986) çocuğun yaşının algılanan çocuk etkisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu gerçeğini ortaya koymuştur (Darley & Lim, 1986). Carr (2011) yaptığı çalışmasında çeşitli cazibe merkezlerinin ziyaretini genellikle çocukların belirlediğini ve daha güçlü bir benlik duygusuna sahip ergenlerin ailede daha küçük çocuklara göre daha fazla etki yaratabileceğini ifade etmektedir (Carr, 2011). Bu bağlamda, yaş faktörü turistik harekete etki konusunda önemli bir belirleyicidir.

Çocukların turist olarak motivasyonları ve tercihleri turizm hareketlerine katılımları konusunda önem kazanmaktadır (Li, Wang, Xu ve Mao, 2017; Li, Xu ve Chen, 2020) Tablo 1’de çocukların turizm motivasyonları ve tercihlerine değinilmiştir. Bu bağlamda, çocukluk dönemleri üç temel döneme ayrılmıştır. Dönemsel olarak motivasyon ve tercihlerin değişmesi bağlamında, “2-5 Yaş Arası”, “6-11 Yaş Arası” ve “12-17 yaş arası olmak üzere incelenmiştir.

Tablo 1. Çocukların Turizm Motivasyonları ve Tercihleri

	Motivasyon	Tercihler
Okul Öncesi Çocuklar (2-5 Yaş Arası)	-	Kısa Geziler
İlkokul Çocukları (6-11 Yaş Arası)	Benzer yaştaki çocuklarla eğlenmek için oynamak, dinlenmek/kaçmak	Plajlar, Yüzme havuzları, Macera parkları, Eğlence, Tanıdık şeyler/çevre, Farklı kültür, Alışveriş, Güzel hava, yemek ve insanlar.
Yetişkinler (12-17 Yaş Arası)	Rahatlamak sorumluluklardan uzaklaşmak bağımsız olmak arkadaşlarla oynamak için yeni şeyler keşfetmek	Su temelli aktiviteler, Plajlar, Yetişkinlere yönelik aktiviteler, Partiler, Gece kulüpleri (alkolsüz), Alışveriş

Tablo 1’de okul öncesi çocukların fikir beyan etmeleri için ifade şansları ve seyahate yönelik algıları bulunmaması nedeniyle motivasyonları da bulunmamaktadır. İlk süreçlerde aileleri ile birlikte kısa geziler yapmaktadırlar. İlkokul dönemlerine gelindiğinde ise, süreçler farklılaşmaya başlamaktadır. Küçük çocuklar, sınırlı bilişsel kapasitelerine ve dil becerilerine bakılmaksızın, aile tatil deneyimlerini sadece varlıklarıyla etkileyebilmektedirler (Li, Wang, Xu, & Mao, 2017). İlkokul dönemlerinde çocuklar yaşlıları ile zaman geçirmekten keyif almakta ve yaşlıları ile güzel zaman geçirebilecekleri ortak alanları tercih etmektedirler. Çocuklar ergenlik çağına girdiklerinde ise, ebeveynlerine göre farklı olabilecek kendi güdüleri ve beklentileri ile kendi tatil tanımlarını oluşturmaktadırlar (Decrop, 2005: 32). Bununla birlikte, aktiviteleri de farklılaşarak yetişkinlere hitap eden etkinliklere katılım sağlamaya başlamaktadırlar.

“Çocuk dostu turizm” kavramı da turizm ve çocuk bağlamında ele alınan konulardan biridir. Çocuk dostu kavramı bağlamında “çocuk dostu şehirler, çocuk dostu çevre, çocuk dostu oteller vb. (Wilks, 2010; Pawlikowska-Piechotka, 2011; Tuna, Özyurt, & Kurt, 2019)” çok çeşitli kavramlar geliştirilmiştir. Çocuk dostu şehirler başlığı altında, çocukların yaşadığı bir şehir, kasaba veya topluluk ifade edilmekte ve aşağıda yer alan hususlar değerlendirilmektedir (What is a child-friendly city?, tarih yok):

- Çocuklar sömürü, şiddet ve istismardan korunmaktadırlar.
- Çocuklar hayata iyi bir başlangıç yapmakta, sağlıklı ve bakımlı büyümektedirler.
- Çocuklar kaliteli sosyal hizmetlere erişebilmektedirler.
- Çocuklar kaliteli, kapsayıcı ve katılımcı bir eğitim ve beceri geliştirme deneyimi yaşamaktadırlar.
- Çocuklar fikirlerini ifade etmekte ve onları etkileyen kararları etkilemektedirler.
- Çocuklar aile, kültür, şehir/toplum ve sosyal hayata katılmaktadırlar.
- Çocuklar yeşil alanlara erişimi olan güvenli ve temiz bir ortamda yaşamaktadırlar.
- Çocuklar arkadaşları ile buluşmakta ve oyun oynayıp eğlenmekleri yerlere sahip olmaktadır.
- Etnik kökenleri, dinleri, gelirleri, cinsiyetleri veya yetenekleri ne olursa olsun çocukların yaşamda adil bir şansı bulunmaktadır.

Çocuk dostu şehirler, çocukların eşitlik, adalet, fırsat eşitliği ve sağlıklı yaşam ve çevre gibi çok çeşitli olanaklara ulaşmasına imkân vermektedir. Bununla birlikte, çocuk dostu turizm kavramı ele alındığında ise turizme dair tüm eylemlerin çocukların sağlık, güvenlik ve gelişimlerine dair katkıların düzenlenmesi suretiyle çocuklar lehine uygulanan pozitif ayrımcılık olarak ifade edilebilmektedir (Ahipaşaoğlu, 2018: 15). Çocuk dostu turizm temelinde çocuk dostu oteller de değerlendirilmekte ve çocuk dostu oteller bağlamında gerekli olan şartlar, çocuklu ailelerin önem verdikleri unsurlar ve çocuklu ailelerin yaşadıkları sorunlar öncelikli olarak ele alınmaktadır. Tabak ve Tamer (2022) yaptıkları çalışmada inceledikleri otel işletmelerinin çocuk parkı, çocuk havuzu, mini kulüp, bakım hizmeti gibi bir veya birkaç özelliğe sahip olması ile “çocuk dostu otel” olarak ifade edilebildiğini belirtmektedir (Tabak & Tamer, 2022). Emir ve Pekiyan (2010) yaptıkları çalışmada otel seçiminde çocuklu ailelerin önem verdikleri noktaları; güvenlik, odalarda çocuk yatağı ve onlara uygun dolapların bulunması, restoranda çocuk menülerinin olması, aile odalarının varlığı, hijyen, çocuk havuzu ve merdivenlerde korkuluk olması olarak tespit etmiştir. Bununla birlikte, bebekli ve küçük yaşta çocukları olan turistler uyku, beslenme ve güvenlik sorunları yaşamaktadır. Daha büyük yaşta çocuğu olan turistler ise havuz, su kaydıracağı, oyun alanı & çocuk kulübü ve su sporları konusunda sorunlar yaşamaktadırlar (Miral-Çavdırılı & Adan-Gök, 2022: 66). Bu nedenle, çocuk dostu otel kavramı çocuğun menfaatini gözetin, çocuklu aileler için de alan yaratan ve onların süreçlerini kolaylaştıran niteliklere sahip olmalıdır.

Literatürde turizm ve çocuk başlığı altında daha önceden bibliyometrik araştırma, literatür taraması temelinde çalışmalar bulunmaktadır. Çilesiz ve Durmuş-Aydın (2022) yaptıkları turizm ve çocuk başlıklı bibliyometrik çalışmada YÖK akademik sisteminde yer alan makaleleri taramıştır. Yaptıkları elemeler sonucunda 27 makale belirleyerek, ilgili makaleleri çeşitli kategorilerde incelemeye tabi tutmuştur. Çalışmalarının sonucunda, ailelerin tüketime yönelik kararlarında çocukların etkilerinin en yoğun olarak ele alındığı görülmüştür. Sonrasında ise sırasıyla turizm işletmelerinde çocuklara yönelik

faaliyetler, çocuklu ailelerin ve çocuğun temelinde yaşanan sorunlar ve tespitlerinin değerlendirilmesi, çocukların turizm ve seyahat kavramlarına yönelik algıları ve turizm paydaşlarının çocuğa yönelik algılarının incelendiği görülmüştür (Çilesiz & Durmuş-Aydın, 2022). Feng ve Li (2016), çocuk ve turizm bağlamında Çince ve İngilizce 48 makale belirleyerek bu çalışma literatür taraması yapmıştır. Çalışmalarının sonucunda, çocukların seyahat davranışlarını incelemedeki zorluklara rağmen, son yıllarda çocuk turizmüne artan bir ilgi olduğu belirtilmiştir. Turist olarak çocuklarla ilgili araştırmaların, aile seyahati kararı verme süreci ile büyük ölçüde ilişkilendirildiği görülmüştür. Araştırmacılar, çocukların aile seyahatine karar vermede giderek daha önemli bir rol oynadığını ve rollerinin pasif alıcıdan aktif katılımcıya kademeli olarak değiştiğini savunmaktadırlar. İkinci olarak ise, çocukların duyuşsal, sosyal ve bilişsel temelde olmak üzere seyahat deneyimlerine odaklanılmıştır. Üçüncü olarak ise, seyahatin faydaları ele alınmış ve sosyal gelişim, bilişsel gelişim, mutluluk ve rehabilitasyonun çocukların seyahatten elde edebileceği başlıca faydalar olduğu gösterilmiştir. Bununla birlikte, yetişkinlerden toplanan veriler ile çocukların sesinin kısıldığı ve mevcut çalışmaların çoğunluğunun dayandığı turist olarak çocuklarla ilgili temel soruların birçoğuna cevap verilemediği belirtilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın amacına uygun olarak, konunun daha iyi anlaşılması ve verilerin incelenerek genel bir değerlendirme yapabilmek için bibliyometrik analiz yöntemi belirlenmiştir. Bibliyometrik kavramına dair ilk değerlendirmeler, 1920'li yılların başında görülmektedir. İlk olarak ele alınan istatistiksel bibliyografya terimi, E. Wyndham Hulme tarafından 1921 yılında Sanders Reader olarak Cambridge Üniversitesi'nde Bibliyografya alanında verdiği dersler temelinde oluşmuş ve kitap olarak yayınlanmıştır (Hulme, 1923: 5). Sonrasında Raisig (1962) tarafından ele alınan istatistiksel bibliyografya, kitaplara ve süreli yayınlara ilişkin istatistiklerin derlenmesi ve yorumlanması; neredeyse sınırsız sayıda ölçüm için çeşitli durumlarda kullanılabilmesini ifade etmiştir. Kavram, gelişim süreci içerisinde tarihsel hareketleri göstermek, kitap ve dergilerin ulusal veya evrensel araştırma kullanımını belirlemek ve birçok yerel durumda genel durumu tespit etmek gibi çok çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır (Raisig, 1962: 450). 1969 yılına gelindiğinde ise Alan Pritchard "İstatistiksel Bibliyografya mı Bibliyometrik mi?" makalesinde istatistiksel bibliyografyanın daha iyi bir terimle değiştirilmesi gerekliliğini belirtmiş ve bibliyometrik kavramını ön plana çıkarmıştır (Pritchard, 1969: 349).

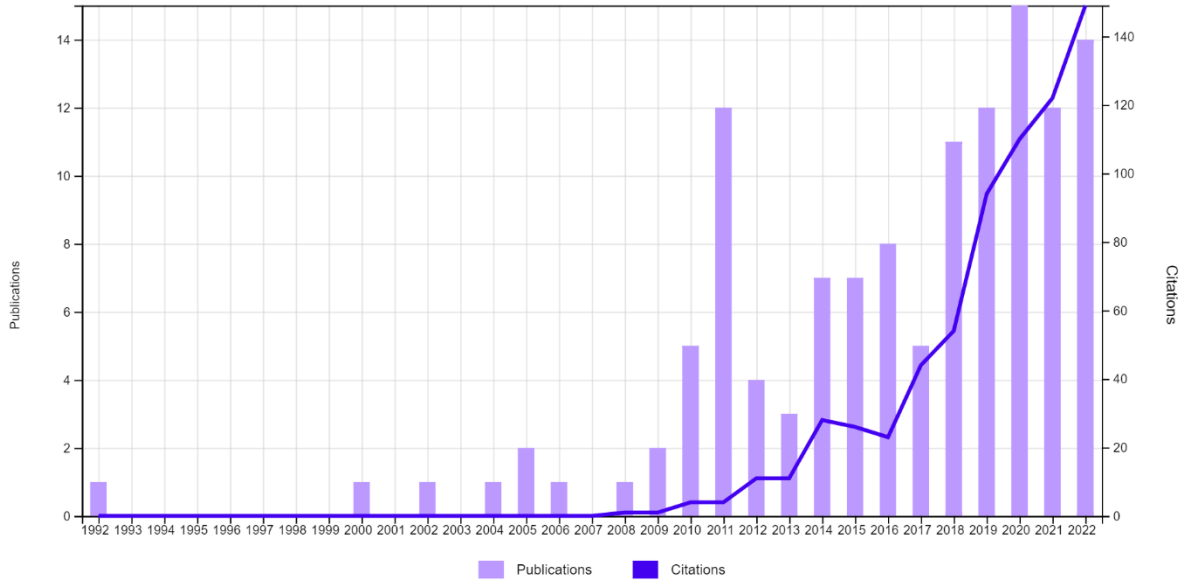
Bu çalışma, bibliyometrik bir analiz kullanarak turizm ve çocuk literatürünü gözden geçirmeyi amaçlamaktadır. Bibliyometrik yöntemler, araştırmacıların bulgularını, görüşlerini alıntı, işbirliği ve yazı yoluyla ifade eden, alanda çalışan diğer bilim insanları tarafından üretilen, toplu bibliyografik verilere dayandırmalarına olanak tanıyan ve verilerin değerlendirilmesi sonucunda, alanın yapısı, sosyal ağlar ve güncel ilgi alanları hakkında içgörüler ortaya koyabilen bir metottur (Zupic & Cater, 2015: 2). Bibliyometrik analiz için tarama, Web of Science veri tabanı üzerinden gerçekleştirilmiş ve ilgili araştırmaların belirlenmesi aşamasında Web of Science veritabanına giriş yapılarak arama bölümünde bulunan "başlık" sekmesine "tourism and children" yazılmıştır. 1975-2022 yılları arasında yayınlanmış olan 125 adet çalışmaya rastlanılmıştır ve bu çalışmaların makale, kitap veya kitap bölümü, bildirimler, incelemeler ve düzeltmeler temelinde çok çeşitli türde oldukları görülmüştür. İlgili verilerin analizinin yapılması için elde edilen bilgiler dışarı aktararak VOSviewer programına yüklenmiştir. VOSviewer, bibliyometrik ağları oluşturmak ve görselleştirmek için kullanılan bir yazılım aracıdır. Bu ağlar, dergileri, araştırmacıları veya bireysel yayınları içerebilir ve alıntı, bibliyografik eşleştirme, ortak alıntı veya ortak yazarlık ilişkilerine dayalı olarak inşa edilebilir. Ayrıca, VOSviewer bir bilimsel literatürden çıkarılan önemli terimlerin birlikte oluşum ağlarını ortaya koymak ve görselleştirmek için kullanılacak metin madenciliği işlevi de sunmaktadır (VOSviewer, tarih yok). İlgili çalışmalara yönelik analizlerin yapılması VOSviewer programı ile sağlanarak çeşitli haritalamalar ve tablolar oluşturulmuştur. Çalışmalar turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları, Web of Science kategorileri, en çok atıf alan yayınların analizi, en çok kullanılan anahtar kelimeler, en çok katkıda bulunan ülkeler, en çok katkı sağlayan kuruluşlar, en üretken yazarlar ve yayınların en çok bulunduğu kaynaklar başlıkları altında değerlendirmeye alınmıştır. İlgili parametrelerin ele alınmasının nedeni, daha önceki çalışmaların da benzer parametreler temelinde değerlendirilmiş olmasıdır (Ninerola, Sanchez-Rebull, & Hernandez-Lara, 2019; Mavric, Öğretmenoğlu, & Akova, 2021).

Bibliyometrik analizlerden elde edilen analizler, ilgili konularda araştırma yapmak isteyenlerin konuyu daha iyi anlamalarına, alana katkı için gerekli konuları belirlemelerine, alanda yayın yapan dergileri tespitlerine ve yeni araştırmaları için referans temelli kullanmalarına yardımcı olacaktır (Mavric, Öğretmenoğlu, & Akova, 2021). Turizm ve çocuk alanına yönelik çalışmalar çocukların turizmde önemine rağmen yeterli düzeyde ele alınmamaktadır. Bu bağlamda, WoS veri tabanında ele alınan çalışmalara yönelik güncel değerlendirmeler bu alanda yayın yapmak isteyen araştırmacılar için yol gösterici olacaktır.

Bulgular

Turizm ve çocuk alanında yapılmış olan çalışmalar çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklar; turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları, Web of Science kategorileri, en çok atıf alan yayınların analizi, en çok kullanılan anahtar kelimeler, en çok katkıda bulunan ülkeler, en çok katkı sağlayan kuruluşlar, en üretken yazarlar ve yayınların en çok bulunduğu kaynaklardır.

Şekil 3. Turizm ve Çocuk Alanında Yapılmış Olan Yayınlar ve Atıf Sayıları

Şekil 3’de, turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları görülmektedir. Web of Science veri tabanında “turizm ve çocuk” başlığı altında 1975-2022 yılları arasında yapılan yayınlar taranmış; fakat bu alanda yapılmış olan ilk yayına 1992 yılında rastlanılmıştır. 1992 yılı sonrasında 2000 yılına kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. 2000 yılında yapılan çalışma sonrası 2001 ve 2003 yıllarında da çalışmaların yapılmadığı görülmüştür. 2002, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında bu alana dair hareketlilikler yaşansa da 2007 yılında bu alana dair çalışmaya yeniden rastlanılmamıştır. 2008 yılı sonrasında ise değişken bir tablo görülmektedir. 2009 ve 2011 yılları arasında artan bir grafiğe sahipken 2012 ve 2013 yıllarında düşüşe geçmiştir. 2014 yılına geldiğinde yeniden yükselmiş ve 2015 yılında da sabit kalmıştır. 2016’da yükselişe geçtikten sonra 2017’de yeniden düşmüştür. 2018-2020 yılları arasında ise artan bir grafiğe yeniden sahip olmuştur. 2021’de azalmasının ardından 2022’de tekrar artmıştır. yılında yapılmış olan yayınlarda önemli bir artış görülmüştür. 2020 yılındaki yayınları 2022 yılı yayınları takip etmektedir. 2011 ve 2021 yılında da bu alanlarda yer alan yayınlarda önemli artışlar görülmüştür. Bununla birlikte, yapılan atıflar da yayın sayılarına benzer bir şekilde değişkenlik göstermektedir. Alanda yapılmaya başlanan atıfların 2008 yılı itibariyle artmaya başladığı görülmektedir. 2008-2012 yılları arasında en yüksek atıf sayısı 2012 yılında olmuştur. 2013 yılında sabit kalan atıf sayısı 2014 itibariyle artışa geçmiştir. 2015 ve 2016’da ise azalan bir grafiğe sahipken 2017-2018 yılı itibariyle de artan bir grafiğe sahip olmuştur.

Şekil 4. Web of Science Kategorileri

Şekil 4’de, turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınların en az ve en çok hangi kategorilerde bulunduğu gösterilmektedir. Çalışmaların %40.80’lik (51) bölümü Hospitality Leisure Sport Tourism kategorisinde iken en az %0.80’lik (1) bölümü Anthropology ve Area Studies kategorisindedir.

Tablo 2. En Çok Atıf Alan Yayınların Analizi

Yayının Adı ve Yayınlanma Tarihi	Yazar/Yazarlar	Dergi/Konferans Bildirisi/ Kitap	Araştırma Metodu	Atıf Sayısı
AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care (2010)	Richter, Linda M.; Norman, Amy	VULNERABLE CHILDREN AND YOUTH STUDIES (Dergi)	Kavramsal	74
Kids On Board: Methodological Challenges, Concerns And Clarifications When Including Young Children's Voices in Tourism Research (2015)	Khoo-Lattimore, Catheryn	CURRENT ISSUES IN TOURISM (Dergi)	Odak Grup Yöntemi	49
Ethical Tourism Research Involving Children (2016)	Canosa, Antonia; Graham, Anne	ANNALS OF TOURISM RESEARCH (Dergi)	Kavramsal	41
The Social Production Of Space in Tourism Enclaves: Mayan Children's Perceptions Of Tourism Boundaries (2013)	Buzinde, Christine N.; Manuel-Navarrete, David	ANNALS OF TOURISM RESEARCH (Dergi)	Resim Çizimi	40

Chinese Children's Family Tourism Experiences (2019)	Wu, Mao-Ying; Wall, Geoffrey; Zu, Yujie; Ying, Tianyu	TOURISM MANAGEMENT PERSPECTIVES (Dergi)	Resim Çizimi ve Hikaye Paylaşımı	36
Social Responsibility And Innovation On Trafficking And Child Sex Tourism: Morphing Of Practice Into Sustainable Tourism Policies? (2008)	Tepelus, Camelia	TOURISM AND HOSPITALITY RESEARCH (Dergi)	Kavramsal	32
Tourism Experiences Through The Eyes Of A Child (2016)	Rhoden, Steven; Hunter-Jones, Philippa; Miller, Amanda	ANNALS OF LEISURE RESEARCH (Dergi)	Görüşme ve Resim Çizimi	25
Cultural Tourism in Transnational Adoption: Staged Authenticity And Its Implications For Adopted Children (2012)	Quiroz, Pamela Anne	JOURNAL OF FAMILY ISSUES (Dergi)	Arşiv Taraması	22
Sad And Violent But I Enjoy It: Children's Engagement With Dark Tourism As An Educational Tool (2019)	Israfilova, Firangiz; Khoo-Lattimore, Catheryn	TOURISM AND HOSPITALITY RESEARCH (Dergi)	Görüşme	18
Children's Influence On Purchasing Tourism Products Via The Internet: Parental Power Versus Children's Power-The Social Power Perspective (2013)	Liang, Ying-Wen	JOURNAL OF TRAVEL & TOURISM MARKETING (Dergi)	Anket	18

Tablo2' de, turizm ve çocuk başlığı altında en çok atıf alan ilk 10 yayının analizi yapılmıştır. İlgili yayınlar aşağıda sırasıyla yer almaktadır;

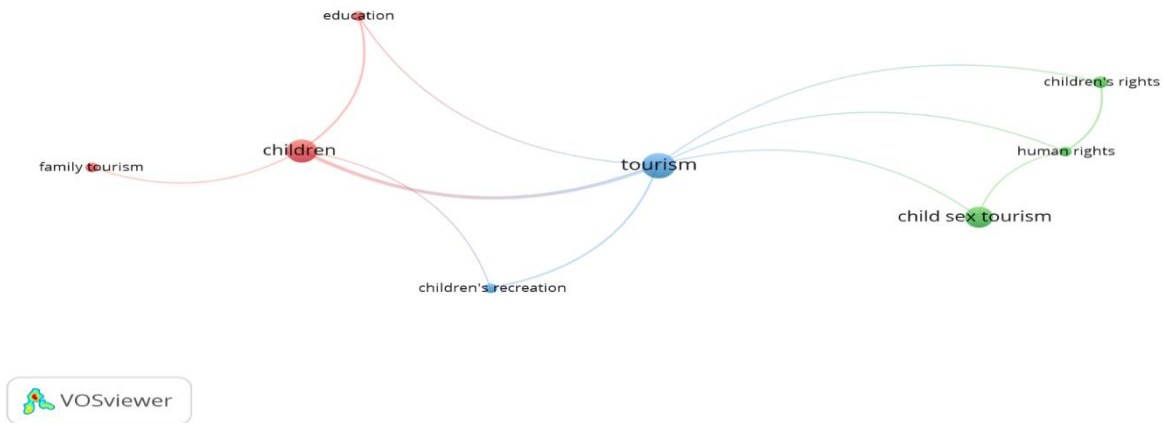
- Richter ve Norman (2010) tarafından yapılan "*AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care*" adlı makale, 74 atıf alarak ilk sırada bulunmaktadır. Bakım krizi ve AIDS yetimi temelinde çeşitli kavramları tanımlayan makale, Sahra altı Afrika'daki özellikle savunmasız küçük çocukların, AIDS yetim turizminin mevcut büyümesinde tur operatörleri tarafından ticari kazanç için sömürülmesine karşı bir savunma geliştirmektedir. Zamanlarını ve yeteneklerini kendilerine göre şanslı olmayan çocuklara yardım etmek için gönüllü olarak kullanmak isteyen gençlere, çocukların gelişimi ve başkalarına bağlanmaları ile birlikte küçük çocukların, özellikle aile bakımı dışındaki çocukların, savunmasızlıkları ve hakları hakkında doğru şekilde bilgilendirilmelerini önermektedirler (Richter & Norman, 2010: 217).

- Khoo-Lattimore (2015), Catheryn tarafından yapılan *"Kids On Board: Methodological Challenges, Concerns And Clarifications When Including Young Children's Voices in Tourism Research"* adlı makale ikinci sırada bulunmaktadır. İlgili makale, 5-6 yaş arasındaki küçük çocuklarla yapılan yakın tarihli bir araştırmaya dayanmakta ve çocuklarla araştırma yapmadan önce ele alınması gereken geliştirme aşaması, destekler, yönlendirmeler, konumsallık ve ön koşullar olmak üzere beş metodolojik konuyu tartışmaktadır. Bu bağlamda, çocukların da seslerini turizmde duyurabilmesinin yollarına önemli vurgular yapılmaktadır (Khoo-Lattimore, 2015: 845).
- Canosa ve Graham (2016) *"Ethical Tourism Research Involving Children"* adlı makaleleri üçüncü sırada bulunmaktadır. Makale, çocuklar temelinde yapılan çalışmalara değinerek çocukları da içerisine alan etik perspektifleri değerlendirmektedir (Canosa & Graham, 2016: 1-4).
- Buzinde ve Manuel-Navarrete (2013) Meksika Yucatan Yarımadası'nda bulunan iki turizm hizmeti kasabası Akumal Pueblo ve Chemuyil ile iki büyük turizm merkezi Akumal Playa ve Bahia Principe alanları temelinde ele aldığı *"The Social Production Of Space in Tourism Enclaves: Mayan Children's Perceptions Of Tourism Boundaries"* adlı makalesi dördüncü sırada bulunmaktadır. Makale, çocukların sosyo-mekansal çevrelerine ilişkin algılarını araştırmak için yorumlayıcı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu olguyu anlamak için çocukluk coğrafyası olarak belirtilen kavram bağlamında değerlendirmeler yapılmaktadır (Buzinde & Manuel-Navarrete, 2013: 482).
- Wu, Wall, Zu, & Ying (2019), *"Chinese Children's Family Tourism Experiences"* adlı makalesi beşinci sırada bulunmaktadır. Çin'in bir kıyı kenti olan Hangzhou'da bulunan üç okulda 8-11 yaş arası 134 çocuk ile çizim ve görüşme analizleri yapılarak çocukların aile turizmi hakkındaki görüşlerine odaklanmışlardır. Çocukların kapsamlı seyahat deneyimleri olduğu ve unutulmaz bir aile turizmi deneyiminin bilincinde olduğu gösterilmektedir. Çocukların görüşlerini yeterince temsil etmeyen ebeveynlerinden ziyade çocuklara söz hakkı verilmesi bakımından önemlidir (Wu, Wall, Zu, & Ying, 2019: 169-174).
- Tepelus (2007) tarafından yapılmış olan *"Social Responsibility and Innovation on Trafficking and Child Sex Tourism: Morphing of Practice Into Sustainable Tourism Policies?"* makalesi altıncı sırada bulunmaktadır. Makale, insan ticaretinin seyahat endüstrisi ve çocuk seks turizmi ile bağlantılarına yönelik önlemler ve bunlarla mücadele kapsamındaki mevcut iyi uygulamaları ele almaktadır. Bununla birlikte, çalışmada ampirik modellerin sürdürülebilir yenilik ve kamu politikalarına dönüştürülmesi çağrısında bulunarak, ilgili dönüşüm için gerekli etmenler değerlendirilmektedir (Tepelus, 2008: 98).
- Rhoden, Hunter-Jones ve Miller (2016) *"Tourism Experiences Through The Eyes Of A Child"* başlıklı makalesi yedinci sırada yer almaktadır. Makale, çocukların görüşlerini ailelerinden ziyade kendi ifadeleri ile belirttiği bir araştırma anlayışı sağlamaktadır. 9 ve 10 yaşlarındaki 39 çocuktan doğrudan veri toplanılarak çocukların fiziksel olarak aktif olmayı, oyun oynama özgürlüğüne ve güvenliğine sahip olmayı ve bağımsız olarak yeni arkadaşlar edinmeyi sevdikleri ortaya koyulmaktadır (Rhoden, Hunter-Jones, & Miller, 2016: 424).
- Quiroz (2011) *"Cultural Tourism in Transnational Adoption: Staged Authenticity And Its Implications For Adopted Children"* başlıklı makalesi sekizinci sırada yer almaktadır. Makale, evlat edinen ebeveynlerin söylemsel uygulamaları ve beş uluslararası evlat edinme çalıştayındaki gözlemleri temelinde, yerli grup kimliği duygusunu koruyan çocukların kültürel sosyalleşmesinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, kültür turizminin konu kapsamındaki konumu ve değerlendirmeleri ele alınmaktadır (Quiroz, 2012: 527).
- Israfilova ve Khoo-Lattimore (2019) *"Sad and violent but I enjoy it: Children's engagement with dark tourism as an educational tool"* başlıklı makalesi dokuzuncu sırada yer almaktadır.

Makale, iki farklı ortaokuldan 25 çocuğun karanlık bölgelerde zaman geçirdikten sonra deneyimlerine odaklanarak karanlık turizm sağlayıcılarının eğitimsel önemini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, çocukların ölüm ile ilişkili bir cazibe merkezini ziyaret etmelerinin bilgi boşluklarını doldurduğunu ve onları tarih okumaya motive ettiğini ve bölgedeki gözlemlerinin cesaretlendirdiği bir vatanseverlik karakteri oluşturduğunu ortaya koymaktadır (Israfilova & Khoo-Lattimore, 2019: 478).

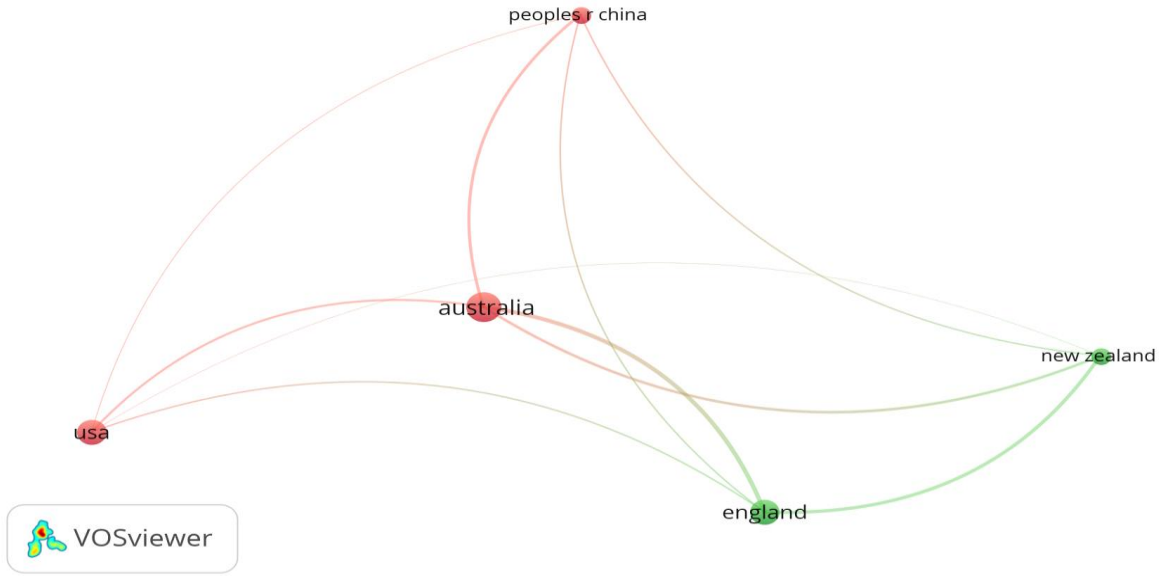
- Liang (2013) *“Children's Influence On Purchasing Tourism Products Via The Internet: Parental Power Versus Children's Power-The Social Power Perspective”* başlıklı makalesi onuncu sırada yer almaktadır. Tayvan'daki üç özel ders okulundan 266 tane öğrenci-veli anketi toplanarak analiz edilen çalışmada, algılanan ebeveyn gücü ile çocukların etkisi arasındaki ilişkilerle ilgili literatüre katkı sağlanmaktadır. Bununla birlikte, pazarlama yapan kişilerin çocukları daha fazla dikkate alması ve turizm endüstrisinde yeni bir pazarlama kanalı olarak internetin potansiyelinden yararlanmak amacıyla turizm pazarlamacılarına çevrimiçi turizm ürünlerini geliştirmekle birlikte bu pazar segmentini dikkate almaları da tavsiye edilmektedir (Liang, 2013).

Şekil 5. En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler

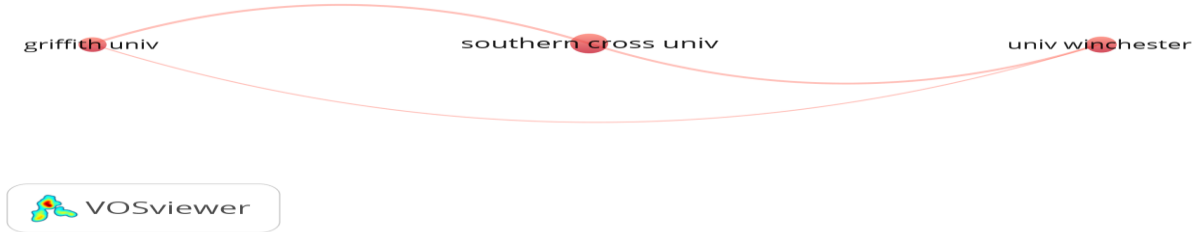
Şekil 5’de çalışmalarda sıklıkla kullanılan anahtar kelimeler ele alınmıştır. Bir anahtar kelime en az 3 kez tekrarlanmış olmasına göre değerlendirmeye alınmıştır. Anahtar kelimeler içerisinde 18 kere kullanım ile “tourism” ilk sırada; 16 kere kullanım ile “children” ikinci sırada ve “13 kere kullanım ile “child sex tourism” üçüncü sırada yer almaktadır. “Turizm” bağlamında “Çocukların Rekreasyonu”; “Çocuk” bağlamında “Aile Turizmi ve Eğitim”; “Çocuk Seks İşçiliği” bağlamında ise “Çocuk Hakları ve İnsan Hakları” bir küme oluşturmaktadır.

Şekil 6. En Çok Katkıda Bulunan Ülkeler

Şekil 6'da ilgili literatüre katkı sağlayan ülkeler ele alınmaktadır. İlgili ülkeler, en az 6 adet çalışma çıkarmış olmalarına ve en az 3 atıf almalarına göre değerlendirmeye alınmıştır. Bu ülkelerin başında 23 çalışma ve 219 atıf ile Avusturalya gelmektedir. Avusturalya'yı 17 çalışma ve 155 atıf ile Amerika Birleşik Devletleri takip etmektedir. Avusturalya ve Amerika Birleşik Devletleri sonrasında ise, 16 çalışma ve 134 atıf ile İngiltere, 8 çalışma ve 51 atıf ile Çin, 8 Çalışma ve 32 atıf ile Yeni Zelanda gelmektedir.

Şekil 7. En Çok Katkı Sağlayan Kuruluşlar

Şekil 7'de en çok katkı sağlayan kuruluşlar değerlendirilmiştir. İlgili kuruluşlar en az 4 adet çalışma çıkarmış olmalarına göre değerlendirilmeye alınmıştır. En çok katkı sağlayan kuruluşlarda ilk sırada Avusturalya'da bulunan bir devlet üniversitesi olan Southern Cross University bulunmaktadır. İkinci sırada, Avusturalya'da bulunan Griffith University yer almaktadır. Üçüncü sırada ise İngiltere'de bir devlet üniversitesi olan University of Winchester bulunmaktadır. Sıralama, toplam bağlantı gücü¹ değerlerine göre yapılmıştır.

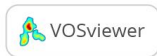
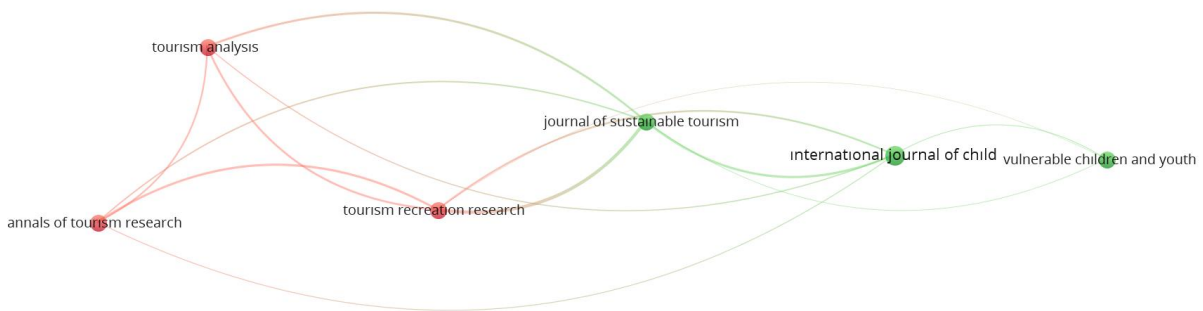
Şekil 8. En Üretken Yazarlar

¹ **Toplam Bağlantı Gücü:** Belirli bir araştırmacının diğer araştırmacılarla ortak yazarlık bağlantılarının toplam gücünü gösterir. (Eck & Waltman, VOSviewer Manual, 2017: 5).

Şekil 8’de en üretken yazarlar değerlendirilmiştir. İlgili yazarlar alanda en az 5 adet çalışma çıkarmış ve en az 5 adet atıf almış olmalarına göre değerlendirmeye alınmıştır. Alanda en üretken yazar, 7 çalışma ve 61 atıf ile Southern Cross University’den Antonia Canosa’dır. Yazarın Google Scholar istatistikleri değerlendirildiğinde, toplam atıf sayısı 582; h-index’i 14 ve i10-index’i ise 16’dır. En çok atıf alan çalışması 2016 yılında Graham ile yayınladıkları *“Ethical tourism research involving children”* isimli eseridir. İkinci üretken yazar ise, 5 çalışma ve 58 atıf ile Southern Cross University’den Profesör Anne Graham olmuştur. Yazarın Google Scholar istatistikleri değerlendirildiğinde, toplam atıf sayısı 5429; h-index’i 40 ve i10-index’i ise 76’dır. En çok atıf alan çalışması 2013 yılında Powell, Anderson, Fitzgerald ve Taylor ile birlikte yayınladığı *“Ethical research involving children”* isimli eseridir. Üçüncü üretken yazar, 6 çalışma ve 19 atıf ile The University of Winchester’dan Hugues Seraphin’dır. Yazarın Google Scholar istatistikleri değerlendirildiğinde, toplam atıf sayısı 2953; h-index’i 26 ve i10-index’i ise 69’dur. En çok atıf alan çalışması 2018 yılında Sheeran ve Pilato ile yayınladıkları *“Over-tourism and the fall of Venice as a destination”* isimli eseridir. Sıralama, toplam bağlantı gücü değerlerine göre yapılmıştır.

Şekil 9. Yayınların En Çok Bulunduğu Kaynaklar

Şekil 9’da çalışmaların en çok bulunduğu kaynaklar değerlendirilmiştir. İlgili kaynaklarda en az 3 adet alanla ilgili çalışma olmasına ve en az 3 atıf yapılmasına dikkat edilerek değerlendirmeye alınmıştır. İlk sırada Tourism Recreation Research 3 çalışma ve 30 atıfla yer almaktadır. İlgili çalışmayı 3 çalışma ve 6 atıfla Journal of Sustainable Tourism; 3 çalışma 19 atıfla Tourism Analysis; 4 çalışma ve

17 atıfla International Journal of Childrens Rights; 3 çalışma ve 87 atıfla Annals of Tourism Research ve 3 çalışma ve 88 atıfla Vulnerable Children and Youth Studies takip etmektedir. Sıralama, toplam bağlantı gücü değerlerine göre yapılmıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çocuklar turizm faaliyetlerinden yoğun bir şekilde faydalanan ve etkilenen önemli gruplardan biridir. Turizmde önemli bir etmen olmasına rağmen, literatürde sıklıkla değerlendirilen bir durum olarak karşımıza çıkmamaktadır. Yapılan araştırmada, turizm ve çocuk başlıklı çalışmaların bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 1975-2022 yılları arasında yapılan turizm ve çocuk başlıklı WoS veri tabanında indekslenen araştırmaların en güncel halini sunması ve çocuk turizm ilişkisini hem arz yönüyle hem de talep yönüyle ele alması nedeniyle literatüre katkı sağlamaktadır. İlk olarak turizm ve çocuk alanında yapılmış olan yayınlar ve atıf sayıları incelendiğinde değişken bir tablo ile karşılaşılmaktadır. Bu alanda yapılmış olan ilk yayına 1992 yılında rastlanılmış ve 2000 yılına kadar ilgili çalışmalarda durgunluk yaşanmıştır. 2000'li yıllarda değişken bir grafik çizen çalışmalarda 2020 yılı sonrasında artışlar gözlemlenmektedir. Alanda yapılan atıfların da 2018 yılı itibariyle de ciddi bir artışa sahip olduğu görülmektedir. Web of Science kategorileri bağlamında, çalışmaların %40.80'lik bölümü Hospitality Leisure Sport Tourism kategorisinde görülmektedir.

Turizm ve çocuk başlığı altında en çok atıf alan yayınların analizi yapıldığında en yüksek atıf alan çalışma, Richter ve Norman (2010) tarafından yapılan "*AIDS Orphan Tourism: A Threat To Young Children in Residential Care*" dir. Çalışma 74 atıf alarak, bakım krizi ve AIDS yetimi temelinde çeşitli kavramları tanımlamış ve bu makale, Sahra altı Afrika'daki özellikle savunmasız küçük çocukların, AIDS yetim turizminin mevcut büyümesinde tur operatörleri tarafından ticari kazanç için sömürülmesine karşı bir savunma geliştirmiştir (Richter & Norman, 2010: 217). Bu bağlamda, gönüllülük süreçleri ile ilgili de çeşitli öneriler getirmişlerdir. Turizm ve çocuk başlığı altında en çok kullanılan anahtar kelimeler, "tourism" "children" ve "child sex tourism" olarak görülmektedir. "Turizm" bağlamında "Çocukların Rekreasyonu"; "Çocuk" bağlamında "Aile Turizmi ve Eğitim"; "Çocuk Seks İşçiliği" bağlamında ise "Çocuk Hakları ve İnsan Hakları" bir küme oluşturabilmektedir. En çok katkıda bulunan ülkeler, 23 çalışma ve 219 atıf ile Avusturalya; 17 çalışma ve 155 atıf ile Amerika Birleşik Devletleri; 16 çalışma ve 134 atıf ile İngiltere, 8 çalışma ve 51 atıf ile Çin, 8 Çalışma ve 32 atıf ile Yeni Zelanda'dır. En çok katkı sağlayan kuruluşlar değerlendirildiğinde, Avusturalya'da bulunan bir devlet üniversitesi olan Southern Cross University bulunmaktadır. İkinci sırada, Avusturalya'da bulunan Griffith University yer almaktadır. Üçüncü sırada ise İngiltere'de bir devlet üniversitesi olan University of Winchester bulunmaktadır. Alanda en üretken üç yazar, Antonia Canosa, Anne Graham ve Hugues Seraphin'dir. Yayınlar konusunda en verimli kaynak ise Tourism Recreation Research'dir. En çok atıf alan çalışmalar temelinde kullanılan araştırma yöntemleri ele alındığında ağırlıklı olarak resim çizme yöntemi ve kavramsal derleme ile çalışmaların değerlendirildiği görülmektedir. Resim yöntemi ile yapılan çalışmalarda çocukların zihinlerinde yer alan bilgileri daha rahat paylaşabilmelerine olanak tanınmaktadır (Buzinde & Manuel-Navarrete, 2013; Rhoden, Hunter-Jones, & Miller, 2016; Wu, Wall, Zu, & Ying, 2019). İlgili hususların belirlenmesinde çocukların yaş aralıkları ve bilgiyi paylaşım şekilleri de önem taşımaktadır. Resim yöntemi sonrasında kullanılan bir diğer araştırma metodu olarak kavramsal değerlendirmeler görülmüştür (Tepelus, 2008; Richter & Norman, 2010; Canosa & Graham, 2016). Turizm ve çocuk bağlamında tanımlanma ihtiyacı duyulan kavramlar detaylandırılarak ilgili literatürde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, görüşme (Rhoden, Hunter-Jones, & Miller, 2016; Israfilova & Khoo-Lattimore, 2019), arşiv tarama (Quiroz, 2012) ve anket (Liang, 2013) yöntemleri de çalışmalarda kullanılmıştır.

Turizmin hem arz hem de talep tarafında görebildiğimiz çocuklara dair çalışmaların arttırılması ve çocuk perspektiflerinin ebeveynlerden bağımsız olarak değerlendirilmesi önemlidir. Feng ve Li (2016), tarafından yapılmış olan çalışmada "çocukların sesinin kısılması" kavramı kullanılmıştır. Aile turizmi temelinde yapılan çalışmalar, ebeveynlerin perspektiflerini ön plana çıkarmakta, çocuğu ise sadece ona uygun planlar yapılan bireyler olarak göstermektedir. Çocuklar turizm faaliyetlerin oldukça fazla etkilenen, zihninde yaptığı faaliyetleri şekillendiren ve seyahate dair algılar oluşturan bir konumda yer almaktadır. Bu nedenle, çocukların seyahatlerden nasıl etkilendikleri ve seyahate dair algılarının nasıl geliştirileceği önem taşımaktadır. Bununla birlikte, çocuklara dair yapılan çalışmalarda

resim teknikleri ile çocuklara dair alguların analiz edildiği görülmektedir. Bu teknikler bağlamında çocuklar kendilerini ifade ederek kendi perspektiflerinden seyahatlerini tanımlamaktadırlar. Arz perspektifinde ise çocukların işçilikleri ve onlara dair sömürüler söz konusudur. Yapılacak her türlü turizm faaliyetinde çocukların menfaatlerinin ön planda tutulması önemlidir. Çocukların sömürü unsuru haline geldiği turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirlik anlamında da hem bölgeye hem insanlara sağlayacağı katkı tartışmaya açık bir hale gelecektir. Bu nedenle, gelecek çalışmaların çocukların perspektiflerini ön plana çıkararak, onların turizmden sağlayacakları faydayı en üst düzeye çıkarabilmesi önemlidir. Gelecek araştırmalarda çocukların seslerini duyurularını sağlayacakları araştırma yöntemleri (resim vb.) ile yapılan çalışmaların artması önemlidir. Çocukların turist olarak hem ailelerini etkileyen hem de gittiği destinasyondan etkilenen bir konumda olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, çocuk dostu kavramına dair uygulamaların ele alınıp hem ailelerin hem de çocukların gittikleri tatillerden en üst düzeyde verim alabilmeleri için konsept bağlamında eksiklerin ve çözüm önerilerinin ortaya koyulması gereklidir. Bununla birlikte, turizm ve çocuk bağlamında kavramsal tartışmaların ele alınması ve özellikle çocuk işçiliği ve çocuk sömürüleri konusunda somut öneriler getirilebilmesi de önem taşımaktadır. Çocukların çeşitli sebeplerle çalışmaya veya cinsel sömürüye mahkûm edilmesi turizm ve çocuk bağlamında çözülmesi en önemli sorunlardan biridir.

Araştırmanın Kısıtları

Araştırma, yalnızca WoS veri tabanı üzerinden gerçekleştirilmiştir. Farklı veri tabanları üzerinden farklı analizler ile çalışma geliştirilebilir.

Kaynakça

- Ahipaşaoğlu, S. (2018). Neden Çocuk Dostu Turizm? *I. Uluslararası Çocuk Dostu Turizm Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı* (s. 15-18). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi. <http://cdt.cumhuriyet.edu.tr/wp-content/uploads/2018/05/Çocuk-Dostu-Turizm-Kongresi-Bildiri-Özet-Kitabı.pdf> adresinden alındı
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder Of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Bah, Y. M. (2021). Causes of child sex tourism. *Global Journal of Sociology: Current Issues*, 11(1), 11-19.
- Blichfeldt, B. S., Pedersen, B. M., Johansen, A., & Hansen, L. (2011). Tweens on Holidays. In-Situ Decision-making from Children's Perspective. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 11(2), 135-149. doi:10.1080/15022250.2011.58
- Blichfeldt, B., Pedersen, B., Johansen, A., & Hansen, L. (2010). Tween tourists: Children and decision-making. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 2(1), 1-24.
- Buckingham, L. (2015). *Child sex tourism*. Abingdon: Routledge.
- Buzinde, C. N., & Manuel-Navarrete, D. (2013). The Social Production Of Space In Tourism Enclaves: Mayan Children's Perceptions Of Tourism Boundaries. *Annals of Tourism Research*, 43, 482-505. doi:10.1016/j.annals.2013.06.003
- Canosa, A., & Graham, A. (2016). Ethical tourism research involving children. *Annals of Tourism Research*, 61(219-221), 1-5. doi:10.1016/j.annals.2016.07.006
- Carr, N. (2011). *Children's and families holiday experience*. London; New York: Routledge.
- Cheng, M., Edwards, D., Darcy, S., & Redfern, K. (2018). A Tri-Method Approach to a Review of Adventure Tourism Literature: Bibliometric Analysis, Content Analysis, and a Quantitative Systematic Literature Review. *JOURNAL OF HOSPITALITY & TOURISM RESEARCH*, 42(6), 997-1020.
- Cullingford, C. (1995). Children's Attitudes to Holidays Overseas. *Tourism Management*, 16(2), 121-127.
- Curtale, R. (2018). Analyzing children's impact on parents' tourist choices. *Young Consumers*, 19(1). doi:10.1108/YC-07-2017-00715
- Çilesiz, E., & Durmuş-Aydın, N. (2022). Çocuk ve Turizm: Türk Alan Yazınında Yer Alan Çalışmaların Bibliyometrik Olarak İncelenmesi. *4rd International Family, Youth and Child Friendly Tourism Management Congress* (s. 68-79). İstanbul: Beykoz University.
- Darley, W. K., & Lim, J.-S. (1986). Family decision making in leisure-time activities: An exploratory investigation of the impact of locus of control, child age influence factor and parental type on perceived child influence. *Advances in Consumer Research*, 13(1), 370-374.

- Decrop, A. (2005). Group Processes in Vacation Decision-Making. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 18(3), 23-36. doi:10.1300/J073v18n03_03
- Della Corte, V., Del Gaudio, G., Sepe, F., & Sciarelli, F. (2019). Sustainable Tourism in the Open Innovation Realm: A Bibliometric Analysis. *Sustainability*, 11(21).
- Eck, N. J., & Waltman, L. (2017). *VOSviewer Manual*.
- Emir, O., & Pekyaman, A. (2010). Çocuklu Ailelerin Otel İşletmesi Seçiminde Etkili Olan Faktörler: Afyonkarahisar’da Bir Uygulama. *Yönetim ve Ekonomi*, 17(2), 159 - 181.
- Feng, X., & Li, M. (2016). Children tourism: a literature review. *Tourism Tribune*, 31(9), 61-71.
- George, B. P., & Panko, T. R. (2011). Child sex tourism: Facilitating conditions, legal remedies, and other interventions. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 6(2), 134-143. doi:10.1080/17450128.2010.521599
- Hall, C. M. (2011). Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism. *Tourism Management*, 32(1), 16-27. doi:10.1016/j.tourman.2010.07.001
- Hall, J. A. (2011). Sex Offenders and Child Sex Tourism: The Case for Passport Revocation. *Virginia Journal of Social Policy & the Law*, 18(2), 153-202.
- Horelli, L. (1998). Creating child friendly environments: Case studies on children’s participation in three European countries. *Childhood*, 5(2), 225-239. doi:225-239
- Hulme, E. W. (1923). *Statistical Bibliography in Relation to the Growth of Modern Civilization: Two Lectures delivered in the University of Cambridge in May 1922*. London: Nature.
- Israfilova, F., & Khoo-Lattimore, C. (2019). Sad and violent but I enjoy it: Children’s engagement with dark tourism as an educational tool. *Tourism and Hospitality Research*, 19(1), 478-487. doi:10.1177/1467358418782736
- Jiménez, G. C., Serrano-Barquín, R. d., Villarreal, L. Z., & Martínez, E. E. (2022). Child Labor and Child Work in the Touristic Sector of Cozumel and Valle de Bravo, Mexico. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 23(3), 599-622.
- Johnson, A.-G., & Samakovlis, I. (2019). A bibliometric analysis of knowledge development in smart tourism research. *Journal Of Hospitality And Tourism Technology*, 10(4), 600-623.
- Khoo-Lattimore, C. (2015). Kids on board: methodological challenges, concerns and clarifications when including young children's voices in tourism research. *Current Issues In Tourism*, 18(9), 845-858. doi:10.1080/13683500.2015.1049129
- Koseoglu, M. A., Rahimi, R., Okumus, F., & Liu, J. (2016). Bibliometric studies in tourism. *Annals of Tourism Research*, 61, 180-198. doi:10.1016/j.annals.2016.10.006
- Kotíková, H., & Schwartzhoffová, E. (2016). Children’s Camps as a Tourism Product –A Case Study. *Czech Journal of Tourism*, 5(2), 189-202. doi:10.1515/cjot-2016-0011.
- Kumar, S., Sureka, R., & Vashishtha, A. (2020). The Journal of Heritage Tourism: a bibliometric overview since its inception. *Journal Of Heritage Tourism*, 15(4), 365-380. doi:10.1080/1743873X.2020.1754423
- Li, M., Wang, D., Xu, W., & Mao, Z. (2017). Motivation for family vacations with young children: anecdotes from the Internet. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 1-11. doi:10.1080/10548408.2016.1276007
- Li, M., Xu, W., & Chen, Y. (2020). Young children's vacation experience: Through the eyes of parents. *Tourism Management Perspectives*, 33, 1-9. doi:10.1016/j.tmp.2019.100586
- Liang, Y.-W. (2013). Children's Influence on Purchasing Tourism Products via the Internet: Parental Power Versus children's Power –the Social Power Perspective. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 30(7), 639-661. doi:10.1080/10548408.2013.827543
- Magablih, K., & Naamneh, M. (2010). Child Labor In The Tourism Industry In Jordan. *Tourism Analysis*, 15(1), 89-97. doi:10.3727/108354210X12724734223711
- Mavric, B., Ögretmenoglu, M., & Akova, O. (2021). Bibliometric Analysis Of Slow Tourism. *Advances in Hospitality and Tourism Research (AHTR)*, 157. doi:10.30519/ahtr.794656
- Miral-Çavdırılı, C., & Adan-Gök, Ö. (2022). An Evaluation Of E-Complaints Of Child-Friendly Hotels. *Beykoz Akademi Dergisi*, 55-68. doi:10.14514/BYK.m.26515393.2022
- Ninerola, A., Sanchez-Rebull, M.-V., & Hernandez-Lara, A.-B. (2019). Tourism Research on Sustainability: A Bibliometric Analysis. *Sustainability*, 11(5). doi:10.3390/su11051377
- Pawlikowska-Piechotka, A. (2011). Child-Friendly Urban Environment And Playgrounds In Warsaw. *Open House International*, 36(4), 98-110.

- Plüss, C. (1999). *Quick Money - Easy Money? A report on child labour in tourism*. Berne: Swiss Agency for Development and Cooperation.
- Pritchard, A. (Dec 1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Qiao, G., Ding, L., Zhang, L., & Yan, H. (2022). Accessible tourism: a bibliometric review (2008-2020). *TOURISM REVIEW*, 713-730. doi:10.1108/TR-12-2020-0619
- Quiroz, P. (2012). Cultural Tourism in Transnational Adoption: "Staged Authenticity" and Its Implications for Adopted Children. *Journal of Family Issues*, 33(4), 527-555. doi:10.1177/0192513X11418179
- Raisig, L. M. (July 1962). Statistical bibliography in the health sciences. *Bull. Med. Lib. Assoc.*, 50(3), 450-461.
- Rhoden, S., Hunter-Jones, P., & Miller, A. (2016). Tourism experiences through the eyes of a child. *Annals of Leisure Research*, 19(4), 424-443. doi:10.1080/11745398.2015.1134337
- Richter, L. M., & Norman, A. (2010). AIDS orphan tourism: A threat to young children in residential care. *Vulnerable Children and Youth Studies: An International Interdisciplinary Journal for Research, Policy and Care*, 5(3), 217-229. doi:10.1080/17450128.2010.487124
- Seyran, F. (2021). İşyeri Şiddeti Çalışmalarının Bibliyometrik Analizi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(36), 2868-2889. doi:10.26466/opus.885707
- Tabak, Y. K., & Tamer, E. T. (2022). Çocuk Dostu Otel İşletmelerinin Koronavirüs (COVID-19) Bilgilendirmeleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Beykoz Akademi Dergisi*, 41-54. doi:10.14514/BYK.m.26515393.2022
- Tepelus, C. (2008). Social responsibility and innovation on trafficking and child sex tourism: Morphing of practice into sustainable tourism policies? *Tourism and Hospitality Research*, 8(2), 98 - 115.
- Tuna, M., Özyurt, B., & Kurt, A. (2019). Çocuk Dostu Oteller: Kavramsal Bir İnceleme (Children Friendly Hotels: A Conceptual Study). *Sivas Interdisipliner Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3, 63-76.
- Utkarsh, & Sigala, M. (2021). A bibliometric review of research on COVID-19 and tourism: Reflections for moving forward. *Tourism Management Perspectives*, 40. doi:10.1016/j.tmp.2021.100912
- Welcome to VOSviewer. (tarih yok). Aralık 29, 2022 tarihinde VOSViewer: <https://www.vosviewer.com/> adresinden alındı
- What is a child-friendly city? (tarih yok). Ocak 2, 2023 tarihinde UNICEF: <https://childfriendlycities.org/what-is-a-child-friendly-city/> adresinden alındı
- Wilks, J. (2010). Child-friendly cities: a place for active citizenship in geographical and environmental education. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 19(1), 25-38. doi:10.1080/10382040903545484
- Winkler, A. (2006). Measures against child sex tourism. *SWS-Rundschau*, 46, 305-329.
- Wu, M.-Y., Wall, G., Zu, Y., & Ying, T. (2019). Chinese children's family tourism experiences. *Tourism Management Perspectives*, 29, 166-175. doi:10.1016/j.tmp.2018.11.003
- Yalçınkaya, B., İstanbullu-Dinçer, F., & Dinçer, M. Z. (2019). Turizmde Çocuk: Turist Olarak Çocuklar. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 6(36), 1015-1029.
- Zupic, I., & Cater, T. (2015). Bibliometric methods in management and organization. *Organizational Research Methods*, 18(3), 429-472.